

УДК 340.132

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.4>

ЄДНІСТЬ ТА СТАЛІСТЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ РОЗУМНОЇ ПЕРЕДБАЧУВАНOSTІ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Бондарєва М.В.,

доцент кафедри юстиції

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-3170-1307

e-mail: bon.mash02@gmail.com

Шкрібляк К.П.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Національної академії Служби безпеки України,

приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу

ORCID: 0000-0001-5486-788X

e-mail: notar5888@gmail.com

Шмарьова Т.О.,

старший викладач кафедри

загальнотеоретичного правознавства та публічного права

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ORCID: 0009-0004-8288-2023

e-mail: tetyana.naukma@gmail.com

Бондарєва М.В., Шкрібляк К.П., Шмарьова Т.О. Єдність та сталість судової практики в контексті розумної передбачуваності судових рішень.

Наразі, здійснюючи зворотню комунікацію з суспільством, одночасно виконуючи просвітницьку й роз'яснювальну функції, судді Верховного Суду активно обговорюють правозастосовні новели судової практики, зупиняючись на окремих правових позиціях. Визнається як факт наявності розбіжностей у судовій практиці, так і обставина, що непослідовність і суперечливість не мають наслідком справедливості.

Стаття присвячена питанню єдності та сталості судової практики в одному аспекті – передбачуваності змін правозастосовних підходів й правових позицій: на прикладі окремих питань щодо спадкування, а також спростування недостовірної інформації.

Авторками проаналізовано низку джерел стосовно доктринальної розробки питання, а також постанови Верховного Суду. Концепція добірки – авторська.

У процесі здійснення дослідження виявлено послідовну зміну підходів Верховного Суду до закріплення примату матеріального права над процедурою, зокрема, унормованою законодавством про нотаріат. У правових позиціях Верховного Суду в аналізованій категорії справ увага акцентується на свободі заповіту як принципі спадкового права, повазі до волі заповідача та обов'язковості її виконання. Формуючи таку позицію, Верховний Суд послідовно й неухильно застосовує положення ст. 4 ЦК України – в контексті визнання Цивільного кодексу України основним актом цивільного законодавства й вирішення з урахуванням цього положення правових колізій. При цьому констатовано звернення Верховним Судом до положень доктрини.

Проаналізовано також зміну правових позицій, пов'язану з вилученням норми ч. 3 ст. 277 ЦК України щодо презумпції недостовірності негативної інформації, яку Верховний Суд розтлумачив як «презумпцію добропорядності». За визначенням Суду скасування правової норми позбавило позивача імунітету не застосування до нього звичайного алгоритму доказування в цивільному процесі та переклало на нього тягар доказування недостовірності поширеної про нього інформації.

В цілому зроблено висновки щодо: 1) розумності, передбачуваності та єдності підходів стосовно вирішення спадкових справ, оскільки перевага віддається останній волі заповідача. Недотримання вимог законодавства про нотаріат (щодо якого справедливо зауважується, що воно не є складовою цивільного законодавства) нотаріусами пропонується вирішувати в порядку дисциплінарної відповідальності; 2) цілковитої непередбачуваності зміни судової практики, пов'язаної з вилученням норми ч. 3 ст. 277 ЦК України.

Ключові слова: єдність судової практики, передбачуваність судової практики, повага до волі заповідача, обов'язковість виконання волі заповідача, «презумпція добропорядності».

Bondareva M.V., Shkriblyak K.P., Shmaryova T.O. Unity and consistency of judicial practice in the context of reasonable predictability of court decisions.

Currently, in order to provide feedback to the public, while also performing educational and explanatory functions, the Supreme Court judges are actively discussing law enforcement innovations in court practice, focusing on certain legal positions. It is recognised that there are differences in judicial practice and that inconsistency and contradictions do not lead to justice.

The article is devoted to the issue of unity and consistency of judicial practice in one aspect – predictability of changes in law enforcement approaches and legal positions: on the example of certain issues related to inheritance, as well as refutation of false information.

The authors have analysed a number of sources on the doctrinal development of the issue, as well as the Supreme Court's rulings. The concept of the collection is the author's own.

The study revealed a consistent change in the Supreme Court's approaches to the primacy of substantive law over the procedure, in particular, regulated by the notary law. The legal positions of the Supreme Court in the analysed category of cases focus on the freedom of will as a principle of inheritance law, respect for the testator's will and the obligation to comply with it. In formulating this position, the Supreme Court consistently and strictly applies the provisions of Article 4 of the Civil Code of Ukraine – in the context of recognising the Civil Code of Ukraine as the main act of civil legislation and resolving legal conflicts in accordance with this provision. At the same time, the author notes that the Supreme Court refers to the provisions of the doctrine.

The author also analyses the change in legal positions related to the removal of the provision of part 3 of Article 277 of the Civil Code of Ukraine on the presumption of unreliability of negative information, which the Supreme Court interpreted as a «presumption of good faith». According to the Court, the cancellation of the legal provision deprived the plaintiff of immunity from the usual algorithm of proof in civil proceedings and shifted the burden of proving the unreliability of the information disseminated about him to him.

In general, conclusions are drawn regarding: 1) the reasonableness, predictability and unity of approaches to resolving inheritance cases, as the last will of the testator is given preference. It is proposed that non-compliance with the requirements of the notary law (which is rightly noted that it is not a part of civil law) by notaries should be addressed through disciplinary liability; 2) the complete unpredictability of changes in court practice related to the removal of part 3 of Article 277 of the Civil Code of Ukraine.

Key words: unity of judicial practice, predictability of judicial practice, respect for the will of the testator, obligation to fulfill the will of the testator, presumption of good faith.

Постановка проблеми. Інтерпретаційна діяльність судів повинна розвиватись у парадигмі забезпечення сталості та єдності судової практики. Єдність судової практики є складовою принципу верховенства права та вимогою права на справедливий суд. Сталість судової практики, відповідно до сучасної доктрини, означає не статику, а, навпаки, її розвиток. Тому на рівні теорії й узагальнення прийнято «сталість» судової практики ототожнювати з послідовним її розвитком. Єдність і послідовність судової практики означає розумну передбачуваність судових рішень, сприяють зростанню авторитету й довіри до судової влади, а також є запорукою реалізації права на справедливий суд.

Разом із тим, аналіз практики Верховного Суду не завжди дає підстави стверджувати, що новації судового тлумачення відповідають наведеним вище критеріям.

Стан дослідження проблеми. На теоретичному рівні питання досліджувалось М. Козюброю, Ю. Матвєєвою, Н. Пархоменко.

В питанні співвідношення доктрини і практики питання висвітлювались В. Кратом, М. Гнатовським, Л. Рогаць та інш.

Метою статті є комплексне теоретико-правове дослідження нових підходів до розуміння й реалізації єдності і сталості судової практики – в контексті розумної передбачуваності судових рішень, а також довіри до суду і права на справедливий суд.

Виклад основного матеріалу. Європейський суд з прав людини у рішенні «Брумареску проти Румунії» від 28.11.1999 р. (Заява N 28342/95) [1] зазначив, що принцип правової визначеності є одним із фундаментальних аспектів верховенства права. Для того, аби судові тлумачення відповідали вимогам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, необхідна така якість судових рішень як розумна передбачуваність.

Роль Верховного суду в будь-якій національній правовій системі полягає у тому, щоб забезпечувати послідовну судову практику. Водночас розвиток практики є нормальним явищем. До того ж практика повинна змінюватися час від часу, реформуватися, необхідно застосовувати підходи, які розвиваються в практиці ЄСПЛ. «Крім того, ЄСПЛ у своїй практиці свідомий того, що в державі з розвиненою судовою системою розбіжності в судовій практиці є неминучими. І роль Верховного суду саме в тому, щоб ці розбіжності усувати», – зауважив М. Гнатовський на сесії «Забезпечення правової визначеності через єдність та послідовність судової практики» міжнародної конференції до 5-річчя Верховного Суду «Імплементация верховенства права: роль Верховного Суду в сучасних умовах», яка відбулася 20 січня 2023 р. Непослідовний і суперечливий суд не може бути справедливим, наголосив він. Разом із тим, це не означає відсутність змін розвитку практики. Адже і ЄСПЛ відходить від власних позицій – з обов’язковим і детальним роз’яснень причин цього. За словами спікера, це трапляється у двох випадках: коли сформовані загальні підходи, але конкретні обставини справи відрізняються від тих, у яких ці підходи були розроблені, й існує необхідність модифікувати ці підходи в конкретній ситуації (таку необхідність треба ретельно пояснювати); або змінюється загальний підхід (така зміна потребує додаткової аргументації, тут виникає нова лінія судової практики) [2].

Відповідно до Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень дотримання принципу єдності судової практики є елементом якісного судового рішення:

- визнаючи повноваження судді тлумачити закон, слід пам’ятати також і про обов’язок судді сприяти юридичній визначеності, яка гарантує передбачуваність змісту та застосування юридичних норм, сприяючи тим самим забезпеченню високоякісної судової системи;
- метою судового рішення є не тільки вирішення певного спору через надання сторонам юридичної визначеності, а часто також установлення судової практики, яка може попередити виникнення інших спорів та забезпечити суспільну гармонію [3].

Концепт примату матеріального права над порядком і процедурою.

Аналіз судової практики дозволяє стверджувати, що Верховний Суд при її формуванні визначив примат матеріального права над унормованою процедурою, а також домовленість сторін – над попередньою практикою.

Назване, очевидно, відноситься до другої групи: необхідності модифікувати підходи при нормозастосуванні – з додатковою й детальною аргументацією, оскільки на його тлі виникає нова лінія судової практики.

Зокрема, до недавнього часу не викликали сумніву питання застосування правила місця вчинення нотаріальних дій – в межах нотаріального округу розташування робочого місця нотаріуса (ст. 41 Закону України «Про нотаріат») та порядку встановлення особи, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії – «за паспортом громадянина України або за іншим документом, що посвідчує особу, передбаченим Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», національним паспортом іноземця або документом, що його замінює, посвідченням особи з інвалідністю чи учасника Другої світової війни, посвідченням, виданим за місцем роботи фізичної особи. Посвідчення водія, особи моряка, члена екіпажу, особи з інвалідністю чи учасника Другої світової війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи, не можуть бути використані громадянином України для встановлення його особи під час укладення правочинів» (ст. 43 Закону України «Про нотаріат») [4].

Наразі підходи змінилися. Так, вчинення нотаріальних дій поза межами нотаріального округу більше не має наслідком недійсність (нікчемність) правочину, а посвідчення правочину за не-

дійсним паспортом (через відсутність фотографії за віком) тягне за собою виключно дисциплінарну відповідальність нотаріуса.

Названа позиція має логіку, оскільки добросовісна особа не може потерпати від недбалості та/або свавілля нотаріуса. Разом із тим вона: 1) суперечить унормованому порядку; 2) може поставити під сумнів розумну передбачуваність судового рішення.

При цьому судову практику можна визнати уніфікованою і сталою, а судова аргументація зводиться до такого.

По-перше. Недійсність паспорту (через відсутність фотографії при досягненні 45-річного віку) не є і не може бути підставою для визнання правочину недійсним, оскільки сторони не мали сумніву у ідентичності особи кожної з них, знали про наявність дефекту паспорту позивача, договір купівлі-продажу вчинили за взаємною згодою. Такий висновок було зроблено із посиланням на справедливість і добросовісність, визначені як основні засади цивільного законодавства та цивільних правовідносин [5]. Тобто, названа правова позиція була визнана загальною щодо недійсності правочинів взагалі, тому її положення відтворюються і в питанні нотаріального посвідчення заповітів: «Встановивши, що заява ОСОБА_2 про відмову від прийняття спадщини подана ним особисто, ця заява відповідає його волевиявленню, що було підтверджено ним у судовому засіданні, суди обґрунтовано вважали, що встановлення державним нотаріусом особи на підставі паспорта громадянина України, який не містив фотокартку при досягненні особою 45-річного віку, не може бути підставою для визнання такого правочину недійсним. При цьому суди обґрунтовано зазначили, що вказані дії нотаріуса можуть стати підставою для її притягнення до дисциплінарної відповідальності» [6, 7].

По-друге. Верховний Суд поступово актуалізує ст. 4 ЦК України, проводячи водорозділ між власне актами цивільного законодавства й іншими нормативно-правовими актами, заперечуючи можливість останніх регулювати цивільні правовідносини.

Зокрема, це вбачається з постанови Верховного Суду від 25 січня 2023 р. у справі № 676/47/21, якою визнано пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) таким, що суперечить статтям 1270, 1272 ЦК України, а тому не підлягає застосуванню [8]. Йшлося про запровадження Кабінетом Міністрів України у своїй постанові таких новел як зупинення строку на прийняття спадщини або відмови від її прийняття, а також збільшення такого строку до 10 місяців.

Важливо зазначити, що при ухваленні цього рішення Верховний Суд звернувся до доктрини приватного права, використавши науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України – Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1: Загальні положення. Особи / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків: ЕКУС, 2020. – С. 45, детально розглянувши ієрархію актів цивільного законодавства по вертикалі і горизонталі.

Слід визнати таку позицію суду єдиною та сталою. Що, зокрема, поширюється у презентаційних матеріалах суддів [3]. Як вбачається з презентаційного матеріалу, відповідно до висновку № 20 (2017) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи про роль суддів у забезпеченні застосування закону), керуючись принципом верховенства права, відповідно до ст. 129 Конституції України суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права:

1. Суд при розгляді справи керується принципом верховенства права.
2. Суд розглядає справи відповідно до Конституції України, законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.
3. Суд застосовує інші правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.
4. Суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.
5. Суд застосовує норми права інших держав у разі, коли це передбачено законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ст. 11 ГПК України).
6. У країнах континентального права рішення суду, особливо верховного, мають ширше значення, ніж щодо тієї окремої справи, стосовно якої ухвалене рішення. З такої точки зору це може вважатися джерелом права.

По-третє. Верховним судом закладено примат цивільного матеріального права над процедурними моментами. Зокрема, йдеться про посвідчення нотаріусом заповіту поза межами свого нотаріального округу як підстава для його нікчемності та/або оспорювання. Аргументація суду звелась до такого:

- чітке відмежування від процедури як за поруки дійсності правочину (стаття 13-1 Закону України «Про нотаріат», пункт 2 глави 1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусом України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5 не є актами цивільного законодавства України, а також, що правове регулювання порядку посвідчення нотаріусом правочинів лежить поза сферою ЦК України і не є матеріальним правом);
- не можуть наставати негативні наслідки для особи, яка такого порушення не вчиняла, тому можливу відповідальність може і має нести нотаріус;
- виходячи з принципів справедливості і добросовісності нерозумно шукати штучні підстави для нікчемності заповіту, а так само нехтувати волею заповідача. Особа може опинитися в різних життєвих ситуаціях, не повинна перейматись питаннями процедури посвідчення її волі на випадок смерті. Єдине, чого варто дотриматись – забезпечити й пересвідчитись, що волевиявлення було вільним, забезпечити волевиявлення – із наданням можливості спадкоємцям, зазначеним у заповіті, отримати майно;
- потрібно виходити із співвідношення вимог, що містяться в правовій нормі, та негативних наслідків їх порушення. При цьому, такі негативні наслідки мають бути прямо передбачені законом.

Законодавство про нотаріат і нотаріальну діяльність не може чинити негативний вплив на матеріальне право – встановлювати підстави нікчемності правочину, якщо саме таких підстав для його нікчемності матеріальне право не містить» (п. 96) [9, 10].

Чи відповідає практика принципу «розумної передбачуваності»?

На момент ухвалення Цивільного кодексу України – 16 січня 2003 р., норма ч. 3 ст. 277 була сформульована таким чином: «вважається, що негативна інформація, поширена про особу, є недостовірною». Законом України від 22 грудня 2005 року «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо права на інформацію» [11] названу норму сформульовано як класичну презумпцію: «Негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного».

Законом України від 27 березня 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняття Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації» [12] норму ч. 3 ст. 277 ЦК України було виключено.

Ця історія загалом містить якусь дивну, розтягнуту у часі подію. Так, Закон України «Про інформацію» у новій редакції було ухвалено 13 січня 2011 р. [13], а Закон України «Про доступ до публічної інформації» – також 13 січня 2011 р. [14]. Натомість зміни до окремих законодавчих актів у зв'язку із прийняттям вищеназваних законів, були ухвалені лише через 3 роки після їхнього ухвалення.

Ще приблизно через 4 роки після виключення норми ч. 3 ст. 277 ЦК України судова практика почала змінюватися: тягар доведення достовірності поширеної інформації перетворився на тягар доведення недостовірності поширеної інформації, і він був перекладений з відповідача на позивача.

Саму презумпцію «негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного» було витлумачено Верховним Судом як «презумпцію добропорядності», очевидно, маючи на увазі, що будь-яка особа вважається добропорядною, доки не буде доведено, що поширена щодо особи інформація є достовірною й руйнує вуаль її добропорядності.

Саме тому Верховний Суд розтлумачив (ситуація розглядається концептуально; питання публічного статусу особи, ролі преси в демократичному суспільстві та ін. залишається за дужками): 1) скасування норми ч. 3 ст. 277 ЦК України є скасуванням «презумпції добропорядності» [15]; 2) не доведення позивачем, що відносно нього поширено саме недостовірну інформацію, є підставою для відмови у позові – «колегія суддів погоджується із висновками судів про відмову в задоволенні позову, оскільки позивачем не доведено, що поширена інформація є недостовірною [...]» [16]; 3) при цьому, формулюючи юридичний склад, наявність якого може стати підставою для задоволення позову, Верховний Суд роз'яснює, що таке недостовірна інформація: «недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить

відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекохані)» [17].

Наведене вище визначення, на думку авторів, також має певні недоліки. Якщо його сприймати буквально, то варто розрізняти недостовірну інформацію у формі такої, що не відповідає дійсності, та у формі неправдивого її викладення. Дана теза в цілому є розумною та відповідає нормі ст. 7 ЦК УРСР [18]: недостовірності інформації можливо досягти або за рахунок повністю вигаданого змісту, або форми викладення – коли поєднання в одному контексті навіть достовірних фактів в цілому його спотворює, перетворюючи на недостовірний. Наочним прикладом може виступити стаття про автокрадіїв, проілюстрована фотографією із затриманням особи за дрібне хуліганство, яка до угонів авто не мала жодного стосунку. У читача ж при цьому створюється враження, що саме ця особа і є автокрадієм.

Разом із тим, застосування сполучника «або» (недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво) роз'єднує ці два види недостовірної інформації; натомість застосування складного сполучника «тобто» («[...]або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекохані)») автоматично робить пояснення («містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекохані)») дотичними виключно до недостовірної інформації за формою викладення.

В цілому ж, якщо робити висновки в контексті обраної теми, виходячи з принципів справедливості та розумності, на думку Верховного Суду, очевидно, досить легко довести відсутність того, чого ніколи не існувало. Або, перефразовуючи Конфуція, досить легко знайти чорну кішку в темній кімнаті. Особливо, якщо її там немає.

Проміжний висновок. По-перше, вся практика Європейського суду з прав людини в контексті ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зводиться до перевірки наявності підстав стверджувати щодо утисків в реалізації свободи слова – в контексті відповідальності поширювача інформації. На позивача (особу, щодо якої інформацію поширено) не покладається обов'язок доводити достовірність інформації, оскільки такий обов'язок для неї був би вкрай обтяжливий, або виконання його виявилось би неможливим. І такий висновок абсолютно корелюється з практикою самого Верховного Суду, який сформулював таку правову позицію: «Перекладання на сторону обов'язку доказати факт або спростувати його в умовах, коли такий обов'язок об'єктивно спроможна виконати лише інша сторона, може призвести до необґрунтованого свавільного рішення». [19]

По друге, вкрай некоректна форма викладення норми ст. 277 ЦК України (у порівнянні з нормою ч. 1 ст. 7 ЦК УРСР: остання сама сформульована як презумпція, яка покладає на поширювача інформації обов'язок доводити достовірність такої інформації; в той час як ч. 1 ст. 277 ЦК України наголошує на наявності у особи права на спростування) не була розтлумачена Верховним Судом з позиції розумності й балансу інтересів. Навпаки, Верховний Суд поставив реалізацію такого права в залежність від певних додаткових унормованих положень, із скасуванням яких нівелюється і саме право.

По-третє, важливим і необхідним є звернення до практики ЄСПЛ. Дифмаційні справи розглядаються з позицій обґрунтованості, необхідності й співмірності державного втручання саме в реалізацію заявниками права на свободу висловлювання і не стосуються заявників-позивачів, які не змогли довести факт недостовірності поширеної відносно них інформації.

Зазначене є справедливим навіть щодо справ проти Великої Британії – з її величезною варіативністю прецедентів у справах про наклеп та застосовуваними судом процедурами доведення. Наприклад, це стосується вибору стандарту доведення, але жодним чином не перекладання тягара доведення з відповідача на позивача – рішення Європейського суду з прав людини від 07 травня 2002 р. у справі «МакВікар проти Сполученого Королівства» (MacVicar v. the United Kingdom), Заява № 46311/99 [20]:

§ 23 – на основі балансу ймовірностей тягар доведення достовірності заяви покладається на відповідача;

§ 87 – вимога до заявника довести достовірність поширеної інформації з врахуванням усіх ймовірностей є виправданим обмеженням його свободи висловлення думки у відповідності до ст. 10 § 2 Конвенції в інтересах захисту репутації й прав пана Крісті;

§ 88 – суд дійшов висновку, що [...] правило про тягар доведення не порушує статтю 10 Конвенції.

Варто для роз'яснення лише додати, що обрання судом процедури доказування, рівно як відмова у безоплатній правовій допомозі й вилучення свідчення свідків, у чому ЄСПЛ не побачив порушення конвенційної норми, були наслідком тієї обставини, що заявник лише після порушення судового процесу почав вживати заходів для перевірки достовірності уже поширеної ним інформації.

Висновок. Нормозастосовна практика, попри проголошений курс на послідовність і передбачуваність змін, не завжди відповідає цим критеріям.

Очевидно, передбачуваними слід визнати зміни судової практики щодо розгляду спадкових справ, де воля заповідача – при забезпеченні свободи волевиявлення, підлягає безумовному захистові. При цьому суд не бере до уваги нормативно-правові акти, якими унормовується, зокрема, процедура посвідчення заповіту – з підстав їх невідповідності ст. 4 ЦК України, а також неможливості чинити негативний вплив на матеріальне право. Позиція суду у цьому питанні цілком корелюється із основними засадами цивільного судочинства, такими як справедливість і добросовісність.

Аналіз показав наявність й іншої практики, яку складно визнати передбачуваною. Скасування норми ч. 3 ст. 277 ЦК України призвело до зміни концепції доказування. Зміна первісно невдало сформульованої норми була розглянута Верховним Судом не з позицій логіки та історії застосування інституту дифамації, не з позицій практики ЄСПЛ чи стандартів справедливості і добросовісності, тому критерію передбачуваності навряд чи відповідає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Брумареску проти Румунії», «Brumarescu v. Romania» від 28.11.1999 р. (Заява N 28342/95). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2355> (дата звернення 28.02.2025 р.).
2. Забезпечення сталості та єдності судової практики повинно супроводжуватися її розвитком. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1374711/?fbclid=IwAR10hkZ7hGUeSw9V1Z6aGJFUzOvoYtYCKVQDb7fKwqXgKFBOKSZh07Cpgtw> (дата звернення 28.02.2025 р.).
3. Рогач Л. Питання забезпечення єдності судової практики. Зміни до Господарського процесуального кодексу України щодо вдосконалення перегляду судових рішень апеляційною та касаційною інстанціями. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/PREZ_Rogach_2021_12_03.pdf (дата звернення 03.03.2025 р.).
4. Закон України «Про нотаріат». Відомості Верховної Ради України, 1993, № 39, ст. 383, із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення 03.03.2025 р.).
5. Постанова Верховного Суду від 02 грудня 2020 р. у справі № 759/22877/19, провадження № 61-15600св20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93302297> (дата звернення 09.03.2025 р.).
6. Постанова Верховного Суду від 28 вересня 2022 р. у справі № 520/8593/17, провадження № 61-3607св21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106660128> (дата звернення 09.03.2025 р.).
7. Суддя ВП ВС висвітлює тенденції в судовій практиці щодо оскарження постанов нотаріуса та участі нотаріуса в судовому процесі. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1656895/> (дата звернення 09.03.2025 р.).
8. Постанова Верховного Суду від 25 січня 2023 р. у справі № 676/47/21, провадження № 61-8014св22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108654283> (дата звернення 09.03.2025 р.).
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 травня 2021 р. у справі № 522/9893/17, провадження № 14-173цс20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235794> (дата звернення 11.03.2025 р.).
10. Крат В. Значення договору у приватному праві. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_znachen_dogov_pr_pravo.pdf?fbclid=IwAR2DpGEmnFXDJ918j0rmVDXgBQViflxo4psjkdX9IlxXAdxX5eRleBferKM_aem_

AXXgS0n6OJgMz7YrGUJG3jP0uP0M_ROqK_nOZ7Zr1XI_mCbj2oqiQV7Nf01nDXIdFG4
(дата звернення 11.03.2025 р.).

11. Закон України від 22 грудня 2005 року «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо права на інформацію». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006, N 15, ст. 127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3261-15/ed20060930#Text> (дата звернення 02.01.2025 р.).
12. Закон України від 27 березня 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняття Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 22, ст. 816. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1170-18/ed20140419#n33> (дата звернення 02.01.2025 р.).
13. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» від 13 січня 2011 року *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 32, ст. 313. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2938-17#Text> (дата звернення 02.01.2025 р.).
14. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, № 32, ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 02.01.2025 р.).
15. Постанова Верховного Суду від 23 травня 2018 р. у справі № 188/1367/15-ц, провадження № 61-6766св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74659864> (дата звернення 02.01.2025 р.).
16. Постанова Верховного Суду від 04 липня 2018 р. у справі № 761/7795/17, провадження № 61-969св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75133353> (дата звернення 02.01.2025 р.).
17. Постанова Верховного Суду 2018 р. у справі № 521/19965/16-ц, провадження № 61-2701св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77285687> (дата звернення 02.01.2025 р.).
18. Цивільний кодекс УРСР. Кодекс втратив чинність на підставі Кодексу № 435-IV від 16.01.2003, *ВВР*, 2003, N 40–44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06#Text> (дата звернення 02.01.2025 р.).
19. Постанова Верховного Суду від 06 червня 2018 р. у справі № 910/19473/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74767056> (дата звернення 05.03.2025 р.).
20. Рішення Європейського суду з прав людини від 07 травня 2002 р. у справі «МакВікар проти Сполученого Королівства» (*MacVicar v. the United Kingdom*), Заява № 46311/99. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-60450%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60450%22]}) (дата звернення 05.03.2025 р.).